

Krzysztof Skwierczyński

"Pier Damiani, un Padre del secondo millennio. Bibliografia 1007–2007",
Ugo Facchini, Roma 2007 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 99/1, 147-149

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zastanawiające są przyjęte przez autora cezury czasowe pracy: lata 1944/1945–1975, które nie pokrywają się z okresem istnienia systemu komunistycznego w Polsce. Jednak, jak przekonująco uzasadnia autor, wyznaczone granice chronologiczne wyczerpują omawiany problem w odniesieniu do okresu PRL, ponieważ po 1975 r. nie były podejmowane żadne nowe inicjatywy w tym zakresie — ograniczono się jedynie do dysponowania napływającymi środkami uzyskanymi w wyniku wcześniejszych działań. Krzysztof Ruchniewicz wychodzi zresztą często poza przyjęte ramy czasowe, prezentując omawiane zagadnienie również w późniejszym okresie istnienia PRL i po przemianach demokratycznych w Polsce.

Publikacja oparta jest na bogatym materiale źródłowym — autor przeanalizował liczne polskie, niemieckie oraz amerykańskie materiały archiwalne. Szczególnie istotne są w tym kontekście materiały zgromadzone w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, głównie niepublikowane i niewykorzystywane dotąd archiwalia zgromadzone w sekretariacie długoletniego dyrektora Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, profesora Czesława Pili-chowskiego, a także źródła pochodzące z Archiwów Ministerstw Spraw Zagranicznych Polski i Republiki Federalnej Niemiec, Archiwum Akt Nowych, Instytutu Polskiego i Muzeum im. Władysława Sikorskiego oraz Pracowni Polskiej Emigracji w Niemczech Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Recenzowana książka posiada rozbudowany aparat naukowy, zawiera blisko 700 przypisów oraz bardzo bogatą bibliografię, na którą składa się około 300 opracowań, artykułów, opublikowanych materiałów źródłowych, wspomnień oraz przemówień, a także wykaz niemieckich, polskich i amerykańskich archiwaliów oraz tytułów prasowych. Publikacja uzupełniona jest ponadto indeksem nazwisk i streszczeniem w języku angielskim. Wartość pracy podnoszą dodatkowo dołączone do niej aneksy w postaci kalendarium, a zwłaszcza dokumentów, które same w sobie stanowią pasjonującą lekturę.

* * *

Ugo Facchini, *Pier Damiani, un Padre del secondo millennio. Bibliografia 1007–2007*, Opere di Pier Damiani, Complementi, Città Nuova Editrice, Roma 2007, s. 555.

Stulecie XI nazywane jest często w historiografii zachodnioeuropejskiej „wiekiem początków”; to wówczas rodziły się i kształtowały liczne zjawiska i instytucje społeczne oraz polityczne znane z późniejszego okresu, wiele z nich obserwować możemy także obecnie. Wśród najważniejszych protagonistów, mających znaczny wpływ na kształt tego okresu, wymienić trzeba bez żadnych wątpliwości św. Piotra Damianiego. W roku 1972 uroczystość obchodzonego, szczególnie we Włoszech, dziewięćsetną rocznicą śmierci tego wybitnego człowieka Kościoła średniowiecznego, eremity i reformatora. Pokłosem obchodów były m.in. publikacje pokonferencyjne, zawierające liczne prace szczegółowe dotyczące życia i twórczości Damianiego, wśród najważniejszych z nich wymienić trzeba „San Pier Damiani. Atti del Convegno di Studi nel IX centenario della morte”, Faenza 1973 oraz cztery tomy studiów „San Pier Damiano nel IX centenario della morte. (1072–1972)”, Cesena

1972–1978. We wrześniu 2007 r. z okazji tysiąclecia śmierci eremity została zorganizowana w Rawnie i Faenzy kilkudniowa konferencja „Pier Damiani (1007–2007), l' eremita, il teologo, il riformatore”, w czasie której zaprezentowano kilkanaście referatów dotyczących przeróżnych aspektów działalności Piotra Damianiego. Rocznicą tą stała się także pretekstem do wydania omawianej w tym miejscu obszernej bibliografii. Jest ona częścią zapoczątkowanego w 2000 r. projektu włoskiego wydawnictwa Città Nuova oraz Congregatio Camaldulensis OSB, mającego na celu łacińsko-włoskie wydanie dzieł wszystkich Piotra Damianiego. Do tej pory zostało opublikowanych pięć tomów (listy i dzieła poetyckie), w przygotowaniu znajduje się kolejnych siedem części (listy, kazania, mowy i żywoty świętych).

Bibliografia zestawiona przez Ugo Facchiniego ma układ rzeczowo–chronologiczny, materiał podzielony został na dwie główne części. W pierwszej zostały umieszczone prace dotyczące biografii Damianiego; najważniejszych problemów epoki (reforma Kościoła, kuria rzymska, symonia, nikolaizm); poglądów reformatora w kwestiach teologicznych, filozoficznych czy politycznych; przede wszystkim zaś zebrane zostały w tym miejscu opracowania zajmujące się utworami Damianiego, wydaniem oraz komentarzami do nich (zastosowany został podział na kazania, listy i traktaty, dzieła hagiograficzne, hymny, modlitwy i poezję). Druga część, zatytułowana „Fortleben” (!), zawiera zestawienie literatury dotyczącej recepcji myśli reformatora w twórczości Dantego i Petrarcki; ikonografii Damianiego; kultu i modlitw sławiących świętego a także opiewających go utworów poetyckich i muzycznych; wreszcie historyków badających twórczość i życie eremity. Ważny i użyteczny jest też szkic Facchiniego o tradycji rękopiśmiennej dzieł Damianiego (s. 198–225).

Układ rzeczowo–chronologiczny bywa niestety zawodny, chociaż wydaje się, że Facchini dokonał jednak słusznego wyboru — o wiele trudniej byłoby przecież poszukiwać poszczególnych pozycji umieszczonych w układzie ciągłym, chyba że zostałyby skonstruowany odpowiedni system indeksów. W omawianym dziele znajduje się jednak tylko indeks autorów, który pomocny jest jedynie przy poszukiwaniu odpowiedniej pozycji w poszczególnych działach, o ile wcześniej wiemy o jej istnieniu. Niezależnie od trafności wyboru odpowiedniej konstrukcji, w książce przydałaby się numeracja ciągła wszystkich zgromadzonych pozycji, dzięki niej można by było skonstruować system odsyłaczy, którego bardzo brakuje. Na przykład w dziale „Pier Damiani e Cluny” znajdujemy jedynie trzy pozycje, inne zostały umieszczone w części dotyczącej „Vita Odilonis”, jeszcze gdzieś indziej znajduje się tekst omawiający hymn o Odylonie. Podobnie wydania i tłumaczenia poszczególnych dzieł Damianiego znajdują się w jednym dziale, natomiast komentarze do nich w innym, często pozycje te powtórzone są w obu miejscach. Przy czym tylko w jednym z nich zamieszczone są recenzje i omówienia danej rozprawy czy wydania. Na marginesie dodajmy, że dobór tych wzmianek i recenzji jest nader często wątpliwy — przywoływane są, zupełnie niepotrzebnie, wzmianki w jakichś naukowych periodykach, zamieszczone bez słowa komentarza w działach bibliograficznych typu „książki nadesłane”.

Poważniejszym mankamentem recenzowanej książki są jednak braki, czasami bardzo istotne, w zestawionej literaturze przedmiotu. Przy „Liber Gomorrhianus” znajdziemy kilka pozycji zupełnie nieistotnych, w których o traktacie wspomina się już to na marginesie rozważań, już to wymienia się go jedynie w przypisie. Nie ma natomiast jednej z najważniejszych rozpraw dotyczących źródła, mianowicie artykułu Davida Lorenzo Borda („Disrupting the Norm: Sodomy, Culture, and the Male Body in Peter Damian's Liber Gomorrhianus”, „Essays in Medieval Studies” t. XI, 1994, s. 63–73), podobnie pominięta została książka Williama E. Burgwinkle'a („Sodomy, Masculinity, and Law in Medieval Literature. France and England, 1050–1230”, Cambridge 2004),

w której autor sporo uwagi poświęcił „Księdze Gomory”. Facchini zamieścił oczywiście ważną książkę Johna Boswella („Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality. Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century”, Chicago 1980) pod rokiem 1980, podał jednak za ledwie jedną jej recenzję, pomijając kilkanaście innych, o wiele bardziej istotnych. Z kolei w innym miejscu znajdujemy, jako oddzielną pozycję, włoskie wydanie tej książki (Milano 1989), pojawia się więc pytanie o sens takiego rozmnażania pozycji, jak i — przede wszystkim — o pozostałe edycje narodowe monografii Boswella, których zabrakło (francuska 1985, hiszpańska 1993 czy wreszcie polska 2006).

Osobną sprawą jest obecność prac publikowanych w językach egzotycznych. Oczywiście trudno mieć pretensje do autora o pominięcie kilku artykułów publikowanych np. po japońsku, umieszczenie ich nie miałyby zresztą większego sensu. Inaczej jednak powinny zostać potraktowane historiografie europejskie, w tym polska — a można mieć o to pretensje, gdyż Facchini ewidentnie przeprowadził kwerendę bibliograficzną także w Internecie. Przywołuje więc książkę Zbigniewa Kadłubka („Rajska radość. Św. Piotr Damiani”, Katowice 2005), jednak nie — jak należałoby się spodziewać — w części poświęconej hymnom i modlitwom, lecz w rozdziale dotyczącym biografii świętego. W tym miejscu powinna się natomiast pojawić nieobecna w recenzowanym dziele inna książka tegoż autora („Św. Piotr Damiani”, Kraków 2006), brak też dwóch innych artykułów Kadłubka („Cuncta per orbem volumina litterarum. O kazaniu św. Piotra Damianiego na dzień św. Kasjana Męczennika”, w: „Civitas mentis”, t. I, red. Z. Kadłubek, T. Sławek, Katowice 2005, s. 84–91 oraz „Vita activa i vita contemplativa u św. Piotra Damianiego (1007–1072)”, opublikowany w internetowym czasopiśmie „Anthropos?”, nr. 6–7, 2006: [http://www.anthropos.us.edu.pl/anthropos4/texty/kadlubek_1.htm]). Facchini umieścił natomiast, dzięki wzmiance zamieszczonej w „Analecta Bollandiana”, artykuł Henryka Frorsa („Relacje Piotra Damiani”, w: „Kultura średniowieczna i staropolska”, Warszawa 1991, s. 365–375), zamiast jednak w części dotyczącej „Żywota św. Romualda”, znalazł się on wśród literatury biograficznej dotyczącej Damianiego. Facchini umieszcza w odpowiednim miejscu fragmenty „Vita beati Romualdi”, wydane przez Augusta Bielowskiego w pierwszym tomie „Monumenta Poloniae Historica”, nie zna natomiast dokonane go przez Jerzego Batora polskiego przekładu źródła („Św. Piotr Damian. Żywot świętego Romualda”, Warszawa 1991).

Oczywiście zdają sobie sprawę, że niezwykle trudno jest zebrać i skonstruować bibliografię idealną. Mimo wymienionych wyżej uwag i zastrzeżeń praca Facchiniego jest niezwykle użyteczna, stanowi doskonały punkt wyjścia do badań nad życiem i twórczością Piotra Damianiego, pozwala — jak zauważa w przedmowie do książki Nicolangelo D’Acunto — zyskać orientację w morzu publikacji dotyczących świętego. Stanowi też obszerne repertorium do badań nad historią Kościoła w XI stuleciu.

*Krzysztof Skwierczyński
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny*